

زرقانی، محمد عبدالعظیم

۳۷۳

اندوخت (مرادی)، ج ۴، ص ۴۲؛ جبرتی، همانجا) و خود در زمرة محدثان مشهور مصر درآمد تا آنجا که خاتمةالمحدثین لقب یافت. زرقانی در ۱۱۲۲ درگذشت (جبرتی، همانجا). محمد عجلونی، عبدالله شبروی، سیدمحمد اندلسی، سیدزینالدین بهنسی، عمر بن یحیی مالکی و بدر برهانی از شاگردان او بوده‌اند (مرادی، ج ۴، ص ۴۱؛ جبرتی، همانجا). مهم‌ترین و مشهورترین اثر زرقانی شرحی بر المؤطاً* مالکین انس است (حاجی خلیفه، ج ۲، ستون ۱۹۰۸). این شرح مزجی و نسبتاً مختصر است و مؤلف در مقدمه آن (ج ۱، ص ۲) اشاره کرده که از ۱۱۰۹ که در الازهر به قرائت و تدریس المؤطاً اشتغال یافته، درصدد نوشتن شرحی مفید و موجز بر این کتاب برآمده‌است. زرقانی در این مقدمه (ج ۱، ص ۲-۷) گزارشی از نسب و احوال مالکین انس آورده، روایان او و کتابش را ذکر کرده و در ادامه به نسخه‌های المؤطاً و اختلافات کلی میان آنها اشاره کرده‌است. زرقانی در شرح خود به ضبط کلمات، عرضه گزارش مختصر تاریخی در باب احوال روات و اعلام روایات، مسائل نحوی متن روایت و نظایر اینها توجه داشته‌است (برای نمونه ج ۱، ص ۱۱-۱۹، ۲۰۱-۲۰۲). او در این شرح به اقوال لغویان، نحویان و محدثان گذشته، از جوهری (متوفی ۸۸۷) گرفته (ج ۱، ص ۱۹) تا سیوطی (متوفی ۹۱۱؛ ج ۱، ص ۱۳)، نیز توجه داشته و در مقدمه (ج ۱، ص ۲) مخصوصاً اشاره کرده‌است که مقصودش از تعبیر «حافظ» در این اثر، ابن حجر عسقلانی است. شرح زرقانی از شروح مشهور و رایج المؤطاً در ادوار اخیر است و تاکنون بارها چاپ شده‌است.

از دیگر آثار زرقانی به شرح المواهب اللدنیة شهاب‌الدین احمد قسطلانی* (متوفی ۹۲۳) در سیره نبوی و تلخیص المقاصد الحسنة شمس‌الدین محمد سخاوی* (متوفی ۹۰۲؛ جبرتی، همانجا) می‌توان اشاره کرد.

منابع: عبدالرحمان جبرتی، تاریخ عجائب الآثار فی التراجم و الاخبار، المعروف بتاريخ الجبرتی، چاپ ابراهیم شمس‌الدین، بیروت ۱۹۹۷/۱۴۱۷؛ حاجی خلیفه؛ محمدبن عبدالباقی زرقانی، شرح الزرقانی علی مؤطاً الامام المالک، بیروت ۱۴۰۷؛ محمدخلیل‌بن علی مرادی، سبک الدرر فی اعیان القرن الثانی عشر، چاپ اکرم حسن علی، بیروت ۲۰۰۱/۱۴۲۲؛ یوسف الیان سرکیس، معجم المطبوعات العربیة و المعریة، قاهره ۱۹۲۸/۱۳۴۶، چاپ افسست قم ۱۴۱۰.

/ مینا احمدیان /

زُرقانی، محمد عبدالعظیم، عالم و مدرّس الازهر مصر و صاحب کتاب مناهل العرفان فی علوم القرآن. تاریخ دقیق تولد وی مشخص نیست؛ او ظاهراً در اوایل قرن چهاردهم در محله جعفریة (سنطه) زرقان از توابع استان منوفیه در غرب

اسحاق* در فقه مالکی که در ۱۰۹۰ نگارش آن پایان یافت. این اثر با نام شرح الزرقانی علی مختصر سیدی خلیل در چهار مجلد در ۱۳۰۷ در بیروت چاپ شد. حاشیه‌های متعددی بر این شرح نگاشته شده‌است، از جمله حاشیه علی‌بن احمد بن مکرم صعیدی، أوضح المسالک و أسهل المراقی الی سبک ابریز الشیخ عبدالباقی اثر محمدبن احمد رهونی که در ۱۲۹۴ در فاس چاپ شده‌است؛ الفتح الربانی فیما ذهل عنه الزرقانی اثر محمدبن حسن بنانی که همراه با شرح الزرقانی چاپ شده‌است (حاجی خلیفه، ج ۲، ستون ۱۶۲۸؛ بغدادی، ج ۱، ستون ۷۶۹، ج ۲، ستون ۳۲۷؛ یوسف الیان سرکیس، ج ۱، ستون ۵۹۰، ۵۹۰، ۹۶۶). شرح بر المقدمة العزیزة علی‌بن ناصرالدین متوفی مصری در فقه مالکی که در ۱۰۸۲ تحریر شد و برخی بر آن حاشیه زده‌اند، از جمله ابن‌السّت محمدبن عبدربه عزیزی، علی‌بن احمد صعیدی و حسن عدوی حمزوری (ج ۱، ص ۴۷۷؛ بغدادی، ج ۱، ستون ۳۰۳، ۴۹۶، ج ۲، ستون ۳۴۴؛ یوسف الیان سرکیس، ج ۱، ستون ۹۶۶، ج ۲، ستون ۱۳۱۳، ۱۳۱۵). شرح بر شرح خطیة مختصر خلیل محمد ناصرالدین لقانی (متوفی ۹۵۸). مجموعه‌ای شامل پاسخ به سؤالات (قادر، ج ۳، ص ۳۵۵؛ بغدادی، ج ۱، ستون ۴۹۶؛ یوسف الیان سرکیس، ج ۱، ستون ۹۶۶؛ المکتبه الازهریة، ج ۲، ص ۳۵۸). بغدادی (همانجا) ظاهراً به اشتباه شرحی بر المؤطاً مالکین انس را به او نسبت داده‌است.

منابع: اسماعیل بغدادی، هدیه العارفین، ج ۱-۲، در حاجی خلیفه، ج ۶۵؛ عبدالرحمان جبرتی، تاریخ عجائب الآثار فی التراجم و الاخبار، بیروت دارالفارس، [بی‌تا]؛ حاجی خلیفه؛ محمدبن طیب قادری، نشر المثانی لاهل القرن الحادی عشر و الثانی، چاپ محمد حجی و احمد توفیق، رباط ۱۳۹۷-۱۴۰۷/۱۹۷۷-۱۹۸۶؛ محمدامین‌بن فضل‌الله محیی، خلاصة الآثار فی اعیان القرن الحادی عشر، بیروت دارصادر، [بی‌تا]؛ محمدبن محمد مخلوف، شجرة النور الزکیة فی طبقات المالکیة، قاهره ۱۳۴۹-۱۳۵۰، چاپ افسست بیروت [بی‌تا]؛ المکتبه الازهریة، فهرس الكتب الموجودة بالمکتبه الازهریة، قاهره ۱۳۶۴-۱۳۶۸/۱۹۴۵-۱۹۴۹؛ یوسف الیان سرکیس، معجم المطبوعات العربیة و المعریة، قاهره ۱۹۲۸/۱۳۴۶، چاپ افسست قم ۱۴۱۰.

/ شهرام صحرائی /

زُرقانی، محمد عبدالباقی، محدث و فقیه مالکی مذهب قرن یازدهم و دوازدهم. کنیه‌اش ابو عبداللّه، و منتسب به زُرقان از روستاهای منوف مصر بود. پدرش، عبدالباقی زرقانی*، از علما بود و در جامع الازهر علم قرائت تدریس می‌کرد (یوسف الیان سرکیس، ج ۱، ستون ۹۶۶). زرقانی در ۱۰۵۵ متولد شد (جبرتی، ج ۱، ص ۹۰). او نزد پدرش، نورالدین علی شیراملسی* و محمد بابلی دانش

- et-Muvatta 1978
 - Malik b. Enes. 1978
 Ibnul-Arabi Ebu Said. 1978
 Abdullah b. Daif. 1978
 Feyyazi Muh. b. Hasan. 1978
 Ibn Velib. 1978
 Isa b. Dinar. 1979
 Asbag b. Faraz. 1979
 Muhammed Sahun. 1979
 Yahya b. Ibrahim. 1979
 Muslim b. Haqqar. 1980
 Ibn Sahun. 1980
 Bazzar. 1980
 Ibnul-Carud. 1980
 Ibnul-Cabbab. 1981
 Ibn Ziyad an-Nisaburi. 1981
 Ebu'l-Arab. 1981
 Kasim b. Asbag. 1981
 Assal. 1981
 Dalaa b. Ahmed. 1981
 Ibn Hibban. 1981
 Ibn Sa'ban. 1981-82
 Ibn Adir. 1982
 Hakim et-Kebir. 1982
 Raba'at. 1982
 Hattabi. 1982-83
 Darakutis. 1983
 - Ibn Ebu Zaynab. 1983

Ibn Mufarrih. 1985-84
 Davud Ahm. b. Nasr. 1984
 Kabisi. 1984
 Ibnul-Saffar Ebu-Usayb. 1984
 - Abu Yaqub. 1984
 - Abdalqani et-Ejlati. 1984
 - Ibnul-Hajja. 1985
 - Ibnul-Saffar Ebu-Usayb. 1985
 - Ebu-Imam et-Fast. 1985
 - Ebu-faraz et-Haruzi. 1985
 - Ibn Hagrun. 1986
 - Ibn Resik et-Kayserani. 1986
 - Ibn Abdilbar an-Namiri. 1986
 - Kurbati Muh. b. Ahm. 1987
 - Ibn Farhan Badreddin. 1987
 - Ba'ar. 1988
 - Ibn Zarkani. 1988
 - Ibnul-Kasrani. 1988
 - Batalyevsi. 1988
 - Ibn Yarb'ut es-Senterani. 1988
 - Ibn Dinnat. 1988
 - Ibnul-Arabian Muhyiddin. 1989
 - Kadi Fuz. 1989
 - Ibn Asakir Ebu'l-Kasim. 1990
 - Baki. 1990
 - Ibn Bestunval. 1990
 - Hassan. 1990
 - Ibn Hafsun. 1990
 - Harabli. 1990
 - Ibnul-Kifti. 1991
 - Raqid et-Attar. 1991

AWC 1991
 - Ibn Farhan Badreddin. 1991
 - Ibn Hatibul-Buhari. 1991
 - Sa'ad. 1992
 - Ibnul-Saffar. 1992
 - Karafi. 1992
 - Abu al-Kasbi. 1993
 - Pirigat Ibrabim. 1993
 - Zarkani Muh. b. Abdalqani. 1993
 - Bah Velijgullach Dihlevi. 1994
 - Mula'y Süleyman. 1994
 - Senusi Muh. Ali. 1996
 - Leknavi. 1995
 - Kavukci. 1995
 - Sincik Muh. Arabibullah. 1995
 - Ibnul-S. S. S. S. 1995

الموطأ 1978 وصل

موصل الطلاب = قواعد الاعراب

الموطأ

أبي عبد الله مالك بن أنس بن أبي عامر الأصبحي المدني المتوفى سنة ١٧٩ هـ. (مصادر ترجمته في سائر كتب الطبقات والتراجم انظرها) من أهميات كتب الحديث وهو كتاب فقه وحديث يقال إن أول نسخة منه كانت تضم تسعة آلاف حديث وأنه مختص برواياتها حتى انتهى إلى ما انتهى إليه ويضم الموطأ في نسخته الأخيرة مائة حديث مستدة و٢٢٢ حديثاً مرسله و٦١٣ حديثاً موقوفاً و٢٨٥ رأي التابعين، وهناك روايات مختلفة للموطأ وهو يشبه في ذلك الجامع الصحيح للإمام البخاري، يقول سزكين ومع ذلك لا نستطيع أن نستنتج من هذا الاختلاف بين الروايات أن مالكا كان يميز موطأه غير متخرج ولا مدقق أو أن أحد تلاميذه وليس المؤلف هو الذي نقله، على أن الأخبار واضحة أن مالكا هو الذي ألف موطأه إلى آخر كلامه فيه إذ انظر تاريخ التراث العربي لفرؤاد سزكين ١: ٤٥٨) خ في سائر مكتبات العالم انظر (الفهرس الشامل (حديث): ١٢٩٩-١٢٩٩) وطبع في دلهي سنة ١٢١٦ هـ وسنة ١٣٠٦ هـ ومصر سنة ١٣٤٩ هـ لطبعي سنة ١٣٥٩ هـ وطبعات أخرى

عن الامام مالك) مشهور عند الحنفية طبع سنة ١٣٢٩ هـ بمطبعة الجليلي وغيرها.	أبو سعيد أحمد بن محمد بن زياد البصري المعروف بالأعرابي المتوفى سنة ١٣٤ هـ (سير اعلام النبلاء ١٥: ٢٠٧، والبداية والنهاية ١١: ٢٢٦، وشذرات الذهب ٢: ٢٥٤).
أبو محمد إبراهيم بن حسن بن بيري مفتي بمكة المتوفى ١٠٩٩ هـ (سبق)	حديث مالك
الفتح الرحماني في شرح موطأ الامام مالك	(سير اعلام النبلاء ٨: ٨٥)
محمد بن حسن الانبساطي خ الحمودية	عبد الله نافع مؤلف بيتي مخزون المتوفى سنة ١٨٦ هـ (الديباج الذهب ١٣١: كخالة ١٥٨: ٦)
٣٩٩ حديث (الفهرس الشامل (حديث): ١١٦٥)	تفسير الموطأ
أبو محمد عبد الله بن وهب البصري المتوفى سنة ١٩٧ هـ (سير اعلام النبلاء ٩: ٢٢٣، غاية النهاية ١: ٤٦٣، شذرات الذهب ١: ٣٤٧)	(سير اعلام النبلاء ٨: ٨٦)
١- شرح الموطأ (سير اعلام النبلاء ٨: ٨٦)	محمد بن حسن الشيباني المتوفى سنة ١٨٩ هـ (سبق)
٢- تفسير غريب الموطأ (سير اعلام النبلاء ٩: ٢٢٥)	موطأ محمد بن الحسن الشيباني (رواية

- 1 ARİF SERKAN ESER, Ulûmu'l-Kur'ân geleneđi ve Muhammed Abdulazim Zurkânî'nin Menâhilü'l- İrfân fi Ulûmi'l- Kur'ân adlı eseri, Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011

280508

Zarqānī Muḥ. b. Abdilazīm

54

MANĀHIL AL-ʿIRFĀN FI ʿULŪM AL-QURʾĀN. al-

مناهل العرفان في علوم القرآن. تطبيق ما قرره مجلس
الأزهر الأعلى في دراسته، اقتصاص الكليات الأزهرية بقلم
محمد عبد العظيم الزرقاني. الطبعة الثالثة.
بيروت: دار إحياء الكتب العربية، 1372-1373/1952
(1954). In-8°, 3 vol.

الجامعة الأزهرية، كلية أصول الدين

Manāhil al-ʿirfān fī ʿulūm al-Qurʾān",
de l'Université des Sciences du Coran, Fakhri, Sami
17, tronçage de 11 niv. 1111
-1014.

KASIM

1995

230 508

Zarqānī Muḥammad b. Abdilazīm

al-ZARQĀNĪ (Muḥammad ʿAbd al-ʿAzīm) 14507. dd. 5

مناهل العرفان في علوم القرآن

Manāhil al-ʿirfān fī ʿulūm al-Kurʾān.
[Notes on various questions concerning the
Kurʾān about which opinions differ.
Third edition.]
2 pts.

ʿIṣa al-Bābī al-Halabī: Cairo, 1952-3. 8°.

Z. KASIM

ZARQĀNĪ, Muḥammad ʿAbd al-ʿAzīm al-

Manāhil al-ʿirfān

Manāhil al-ʿirfān fī ʿulūm al-Qurʾān / bi-
qalam Muḥammad ʿAbd al-ʿAzīm al-Zarqānī ;
baqqāq-hu wa-ʿtaḥā bi-hi, Fawwāz Aḥmad
Zamarī. -- [T. 1]. -- Bayrūt : Dār al-Kitāb
al-ʿArabī, 1995. -- 2 v. ; 25 cm

Bibliografía: p. 390-399. -- Índices

1. Corán. I. Zamarī I, Fawwāz Aḥmad al-
ed. lit. II. Título.

297.18

R. 33.268

13 MARCH 1996